

URTX

UN PLA ESTRATÈGIC PER A LA RECUPERACIÓ DEL PATRIMONI DE GUIMERÀ

Paolo Sustersic

UN PLA ESTRATÈGIC PER A LA RECUPERACIÓ DEL PATRIMONI DE GUIMERÀ

**Paolo
Sustersic**
Arquitecte

Profundament vinculat a l'entorn rural, Guimerà, com altres pobles de Catalunya, viu actualment els problemes generats per la crisi de l'agricultura, una activitat que ha sofert canvis profunds en l'últim segle i que no és capaç per si sola d'oferir suficients perspectives als habitants, sobretot si es continua interpretant d'una manera immobiliària. L'anàlisi de les estadístiques demogràfiques revelen, a més, que el 51% de la població de Guimerà té més de 60 anys i que només el 10% en té menys de 20. Per tant, no és estrany un cert escepticisme davant de les escasses perspectives de futur d'aquest petit conjunt medieval i la desconfiança dels habitants, que sovint troben més còmode viure a Tàrraga —és a dir a la capital de l'Urgell, que és a quinze minuts amb cotxe— que continuar residint en un poble on resulta difícil tenir accés a determinats serveis. Si aquestes dinàmiques no es contraresten, Guimerà, en unes dècades, corre el risc de quedar-se sense habitants i convertir-se en un poble exclusivament de cap de setmana. Atès

que no es tracta d'un cas aïllat, és important prendre consciència tant del problema com de la necessitat de qüestionar un cert model territorial i posar a punt mesures urgents per evitar que el fenomen esdevingui irreversible.

No obstant això, en el cas que ens interessa, les condicions aparentment desfavorables poden convertir-se en el factor d'èxit d'un entorn que manté intactes les característiques geogràfiques i que conserva extraordinaris testimonis historicoarquitectònics i culturals. Aprofitar intel·ligentment les potencialitats d'aquest patrimoni col·lectiu que representa una important font de recursos alternatius als tradicionals, és un dels passos fonamentals per sortir de la desconfiança actual. Possiblement, el futur de Guimerà es trobi en el desenvolupament de les iniciatives relacionades amb el medi ambient, amb el turisme cultural i rural i amb un aprofitament savi dels recursos locals en els sectors de l'agricultura, de l'artesanía i dels serveis; és a dir, d'unes activitats del tot compatibles amb les exigències de conservació d'un context que representa en si un dels majors potencials de la comarca. Es tracta, a més, d'un model de desenvolupament sostenible l'eficàcia del qual ja ha estat verificada en altres contextos. Encara que sense exagerar pel que fa a l'optimisme tecnològic, cal preveure també un paper creixent de les xarxes de telecomunicacions en les oportunitats de desenvolupament dels petits centres, com ha quedat demostrat en experiències recents dutes a terme tant a Catalunya com en altres comunitats o a l'estranger.

A partir d'aquestes possibilitats, es planteja una visió diferent del territori i de les distàncies que pot resultar molt interessant per al futur de Guimerà i d'altres pobles, que es configurarien com a punts d'una xarxa urbana difusa, capaç —en el seu conjunt— de proporcionar una alta qualitat de vida i un bon nivell de serveis.

En aquest marc, les mesures adreçades a la protecció d'uns valors cada cop més escassos, com els mediambientals i culturals, no s'han de considerar com una finalitat en si mateixes, sinó com a part d'una estratègia d'aprofitament dels recursos d'acord amb directrius diferents i complementàries a les actuals.

En definitiva, l'objectiu més important d'un pla estratègic com el que el Consell Comarcal de l'Urgell ha elaborat per a Guimerà és la reactivació d'unes zones que massa sovint han estat considerades marginals i que tanmateix són tan necessàries com d'altres per al desenvolupament del territori. Aquestes circumstàncies plantegen tant la necessitat de reflexionar sèriament sobre el potencial ofert pel patrimoni per al desenvolupament dels centres menors de la comarca, com l'oportunitat de generar noves dinàmiques de col·laboració institucional, de definició d'estratègies, de compliment d'objectius i terminis.

Si es considera que un model equilibrat de desenvolupament territorial s'assoleix també mantenint vius i actius els petits centres, en primer lloc cal crear les condicions d'infraestructures i serveis perquè la població pugui residir-hi. Passos fonamentals en aquesta direcció haurien de ser la posada a punt de mesures per al manteniment i la recuperació de població resident (disponibilitat d'habitatges a preus assequibles, crèdits i incentius per a la rehabilitació d'edificis, etc.) així com l'accés a la societat de la informació i el foment d'activitats productives compatibles amb el medi en el terme municipal i específicament en el nucli històric de Guimerà (avantatges fiscals, disponibilitat de locals, convenis, etc.) Cal ser conscients que la viabilitat d'aquestes propostes requereix una voluntat política i una capacitat de coordinació de les institucions locals i autonòmiques que el pla estratègic no pot detallar, però sí indicar com a horitzó imprescindible per a l'èxit.

El segon àmbit d'actuació que el Pla ha estudiat en detall serà la valoració del patrimoni historicoarquitectònic i cultural. Com recordava fa alguns anys l'arqueòleg José Medina, Guimerà, a banda de representar un exemple destacat d'urbanització medieval, és un gran jaciment on s'han dipositat restes de les poblacions i cultures que han ocupat el territori català en els darrers 2.500 anys. La necessitat d'oferir una protecció específica a aquest context extraordinari va ser reconeguda l'any 1975 amb la declaració de Conjunt Históricoartístic que tutela el nucli històric i les restes del castell de Guimerà. Si les normes de protecció han servit per preservar el conjunt d'intervencions impròpies, no han estat suficients per contrarestar unes tendències més subtils que ara comencen a posar en seriós perill l'existència del centre històric com a nucli habitat i actiu de la ciutat, més enllà

de la simple transformació en una mena de parc temàtic rural medieval per a caps de setmana.

En aquest àmbit, el Pla Estratègic representa l'instrument més adequat per perfilar una intervenció general de conservació del patrimoni com la que necessita Guimerà.

Aquesta afirmació proposa dues consideracions. En primer lloc, el fet que Guimerà és important en el seu conjunt ja que presenta unes característiques urbanístiques i arquitectòniques excepcionals. Per tant, cal dur a terme unes intervencions en tot el nucli històric i voltants que requereixen la participació operativa i la coordinació de les institucions (Ajuntament, Consell Comarcal, Diputació, Generalitat), les principals empreses de subministraments i al-

tres actors socials. L'objectiu hauria de ser en aquest cas la posada a punt d'un conveni entre les diverses institucions que faci viable la recuperació, tal com s'ha fet en altres casos anàlegs. En segon lloc, és important recordar que el pla estratègic és un instrument que defineix un marc per al desenvolupament d'una sèrie de projectes i intervencions operatives que són el seu complement necessari. Dit d'una altra manera, la redacció d'un pla estratègic és el primer pas d'un procés que requereix seguimnt, dedicació i mitjans per poder donar els fruits esperats. Es tracta, per tant, de l'expressió de la voluntat de compromís a llarg termini, que en el cas dels centres menors de l'Urgell, pot representar un model a seguir també en altres circumstàncies.

A partir d'aquestes consideracions, s'han identificat dos gran àmbits d'intervenció, que es desenvoluparan al seu torn en diversos projectes parcials.

La rehabilitació integral del nucli històric de Guimerà

El *Parc Arqueològic de l'Acrópoli de Guimerà*. Les restes del castell de Guimerà, edificat a partir del segle XI, constitueixen el centre d'un sistema defensiu que protegia tota la banda nord de la població i que s'estenia des de l'Església Parroquial fins als bastions de la punta oest. Avui aquest nucli es troba en un estat d'abandonament general, llevat de les cases

del carrer de Montserè i l'Església Parroquial per a la qual hi ha un projecte de restauració i consolidació. Al carrer del Nord hi ha diverses finques en ruïnes i el carrer del Castell està tancat a causa de la desaparició del traçat viari i de les runes que barren el pas.

En aquesta zona, que presenta les característiques d'una veritable acrópoli, es proposa la realització d'un parc temàtic arqueològic adreçat a restablir el valor que correspon als testimonis de les fases més antigues de l'assentament, on el sistema de muralles, els edificis, els espais oberts són les peces d'un sistema complex que s'ha anat consolidant al llarg del temps. D'aquesta manera es vol recuperar per a l'ús col·lectiu un espai d'alt valor històric i paisatgístic actualment desapropiat que es convertirà no només en un lloc de coneixement del passat, sinó també en un marc ideal per a la celebració d'activitats públiques.

Malgrat les intervencions de reconstrucció de la torre, el castell i les muralles necessiten intervencions urgents de conservació, així com la realització d'un itinerari de visita que fóra la conclusió lògica de les campanyes d'excavacions arqueològiques dutes a terme al llarg dels anys 90. La creació del Parc arqueològic serà també l'ocasió per restablir les connexions entre l'acròpoli i la resta del poble mitjançant la reobertura dels carrers actualment tancats i la realització de les obres necessàries de consolidació dels murs de contenció de la plataforma sud del castell.

Així mateix, caldrà preveure també la integració en aquest àmbit esmentat d'espais suggeridors i amb possibilitats com l'Abadia o les restes d'edificacions situades a la punta oest del recinte fortificat, que es podrien dedicar a activitats de suport a la visita.

Per completar l'ordenació de l'itinerari caldria també reorganitzar les col·leccions del Museu Municipal de Guimerà, situat a la plaça Major, on es conserva una interessant documentació arqueològica i etnogràfica sobre la zona. El projecte ja ha estat redactat pel Museu Comarcal de l'Urgell i des de 1998 està pendent de finançament.

El patrimoni edificat. Com ha estat assenyalat en nombroses ocasions, les cases de Guimerà representen un testimoni molt significatiu de l'arquitectura rural catalana i es caracteritzen per presentar solucions de gran intel·ligència constructiva, riquesa d'elements singulars i aprofitament de recursos locals. Aparentment conservats en la major part, els edificis han sofert importants transformacions al llarg dels últims vint anys, quan ha començat un procés de restauració, rehabilitació i transformació, que aparentment pretén conservar o fins i tot generar la imatge d'un Guimerà "medieval", però que en realitat afavoreix la substitució de materials, tècniques constructives, formes i colors.

Per conèixer l'estat de conservació de les finques de manera precisa i individualitzada, s'ha posat a punt un *Fitxer de les unitats de l'edificació* en el qual es registren dades i informació gràfica (quan n'hi hagi) de cada un dels edificis del conjunt historicoartístic. Concebut com una base de dades fàcil d'actualitzar, el fitxer ha permès un coneixement exacte del patrimoni edificat i de les seves patologies. Malgrat les intervencions de rehabilitació abans esmentades, dutes a terme sobretot pels no residents, les finques presenten un estat de deteriorament de vegades preocupant i sovint condicions d'habitabilitat precàries. A més, alguns edificis en ruïna representen un perill seriós per a la seguretat, atès el seu delicat estat de conservació i la manca de propietaris que es facin responsables del seu manteniment.

La inversió d'aquestes tendències passa per un conjunt articulat de mesures que van des d'iniciatives públiques d'intervenció en edificis en ruïna i el foment d'ajudes concretes a la rehabilitació, també a través de convenis específics, fins a la promoció d'activitats i serveis compatibles amb el context, a la solució de problemes de viabilitat, aparcament i accessibilitat mitjançant propostes que, en qualsevol cas, no desvirtuïn el caràcter de l'indret.

Espais públics. La topografia de Guimerà ha afavorit la creació d'espais urbans de gran riquesa i varietat, com per exemple la plaça Major i els seus voltants caracteritzats pels pòrtics de l'antiga zona comercial de la vila, els peculiars carrers amb rampa o esglaonats, els carrerons travessats per cases pont i arcs, els miradors que s'obren cap al paisatge i, finalment, l'articulat sistema de la zona monumental. Tot el conjunt presenta un estat precari de la pavimentació i les xarxes de subministraments. Fóra aconsellable emprendre un programa de condicionament general dels carrers i els espais públics, proposant una solució coherent

de pavimentació tipus i de soterrament de xarxes i infraestructures. Algunes zones d'especial interès i cura, com la plaça Major i les escalinates, haurien de ser objecte d'un disseny i unes solucions més detallades, també pel que fa al mobiliari urbà i a l'enllumenat. En el cas de la plaça Major i el seu entorn, la intervenció es podria estendre també a la recuperació del Pou de Gel. Es considera, a més, que la nova pavimentació dels carrers seria una ocasió excepcional per a la col·locació de nous clabejats per a telecomunicacions que permetrien a Guimerà col·locar-se en una posició d'avantatge respecte a altres indrets de la zona de cara a les opcions avançades de treball i serveis.

A les intervencions més urgents a l'interior del conjunt, s'hi han d'afegir altres infraestructures complementàries que se situaran properes al nucli històric. Es faran uns aparcaments i unes petites connexions viàries imprescindibles per millorar l'accessibilitat general a Guimerà, tant per part dels residents com dels turistes. Un primer pas ja s'ha acomplert amb l'elaboració del projecte per a la pavimentació del camí de

ronda al nord de la població, dut a terme per la Diputació de Lleida.

La protecció i valoració d'altres elements d'interès del terme municipal

A tota la vall del Corb es conserven restes de gran riquesa, en gran manera desconeguts pel públic i abandonats. Es tracta de peces valuoses que documenten els moments més rellevants de l'antropització de la vall i que fins ara han quedat en segon pla. A banda dels conjunts més coneguts de l'ermita de la Bovera i de les restes de Vallsanta, aquests documents inclouen gravats rupestres i restes de poblats ibèrics, jaciments romans i restes d'algunes torres medievals que formaven part d'un sistema de comunicació entre els castells de la zona. Actualment aquest patrimoni no té cap grau de protecció i en molts casos està continuament exposat al risc de destrucció o manumissió. Per tot això, caldria la protecció dels conjunts més rellevants mitjançant la declaració de Bé Cultural d'Interès Local, que garantiria una primera forma de tutela i oferiria majors possibilitats d'estudi i conservació.

Els monestirs de Santa Maria de la Bovera i Vallsanta són el testimoni de la importància del Cister com a sistema de control territorial de la vall del Corb. Situat en una posició dominant entre els nuclis de Verdú, Guimerà i Ciutadilla, el monestir de la Bovera va ser la primera de les fundacions dependents de la casa mare de Vallbona de les Monges. El 1986 es va emprendre una primera reforma del conjunt atenent les necessitats més urgents, seguida de la redacció del projecte integral de restauració de l'església i de condicionament de l'entorn, que s'està realitzant per fases.

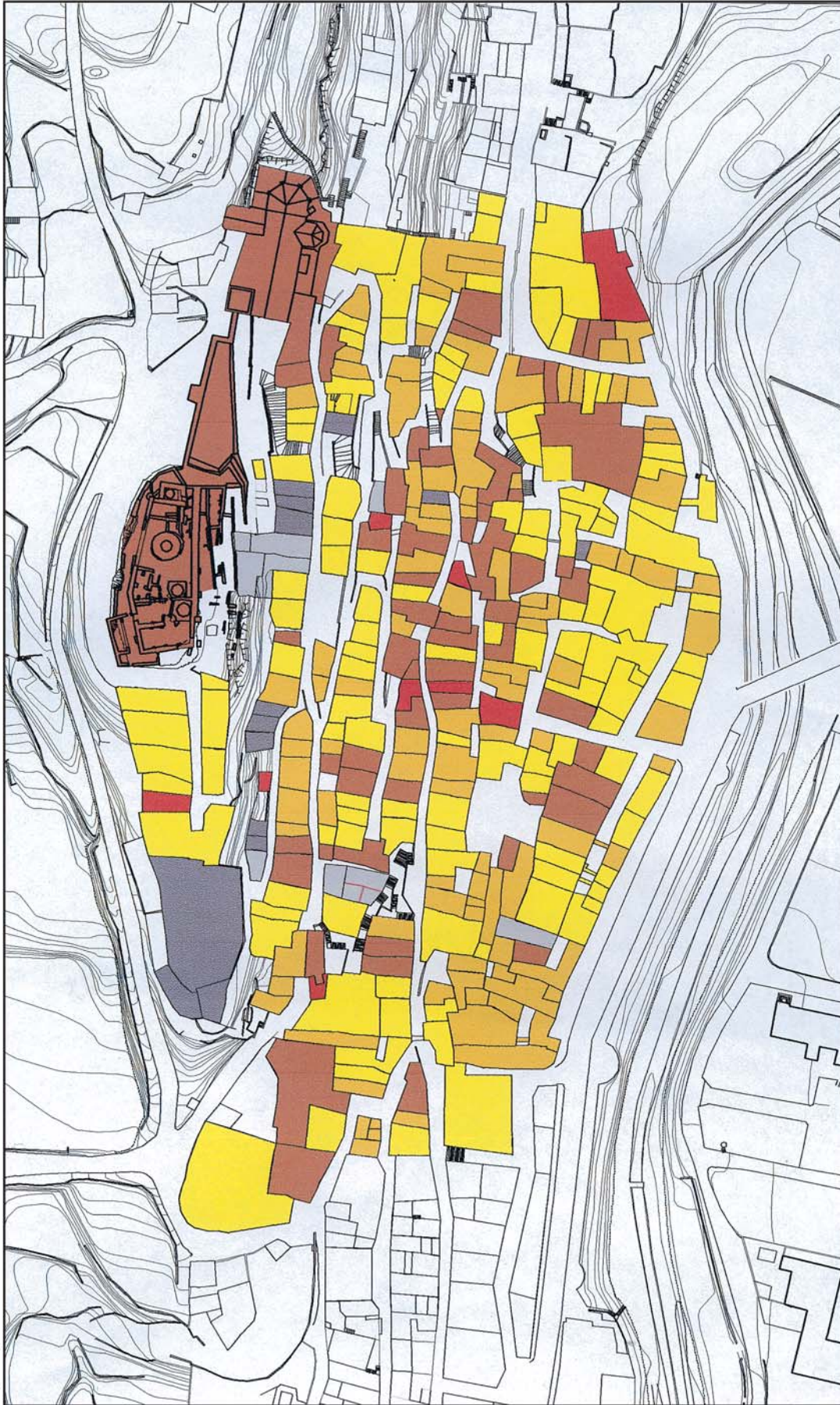
Molt més incert és el futur de les ruïnes de Vallsanta. El 1984 es va fer una primera campanya de consolidació i excavació arqueològica que ha permès trobar interessants elements decoratius i escultòrics de l'antic conjunt. Actualment queden restes del presbiteri on encara es pot apreciar l'elegància d'alguns finestrals i capelles, de la nau i d'un arc ogival a la zona d'entrada. Malgrat la realització de les obres més importants de consolidació el 1986, l'estat de conservació de les restes continua sent molt precari: a part de l'abundant vegetació que creix a la nau i als murs, s'aprecien esquerdes i desprendiments de carreus en diverses zones del conjunt. És cada cop més urgent una intervenció de neteja i consolidació de les zones més perjudicades, així com l'acabament de les excavacions i la redacció d'un projecte de conservació i condicionament de l'entorn.

CONSELL COMARCAL DE L'URGELL
Ajuntament de Guimerà

PLA ESTRATÈGIC DE PROTECCIÓ DE CONJUNT HISTÒRICO-ARTÍSTIC DE GUIMERA
Informació de l'estat actual

- bon estat
- deteriorament lleuger
- deteriorament mitjà
- deteriorament extrem
- ruina parcial
- ruina total

Estat de conservació dels edificis 2001

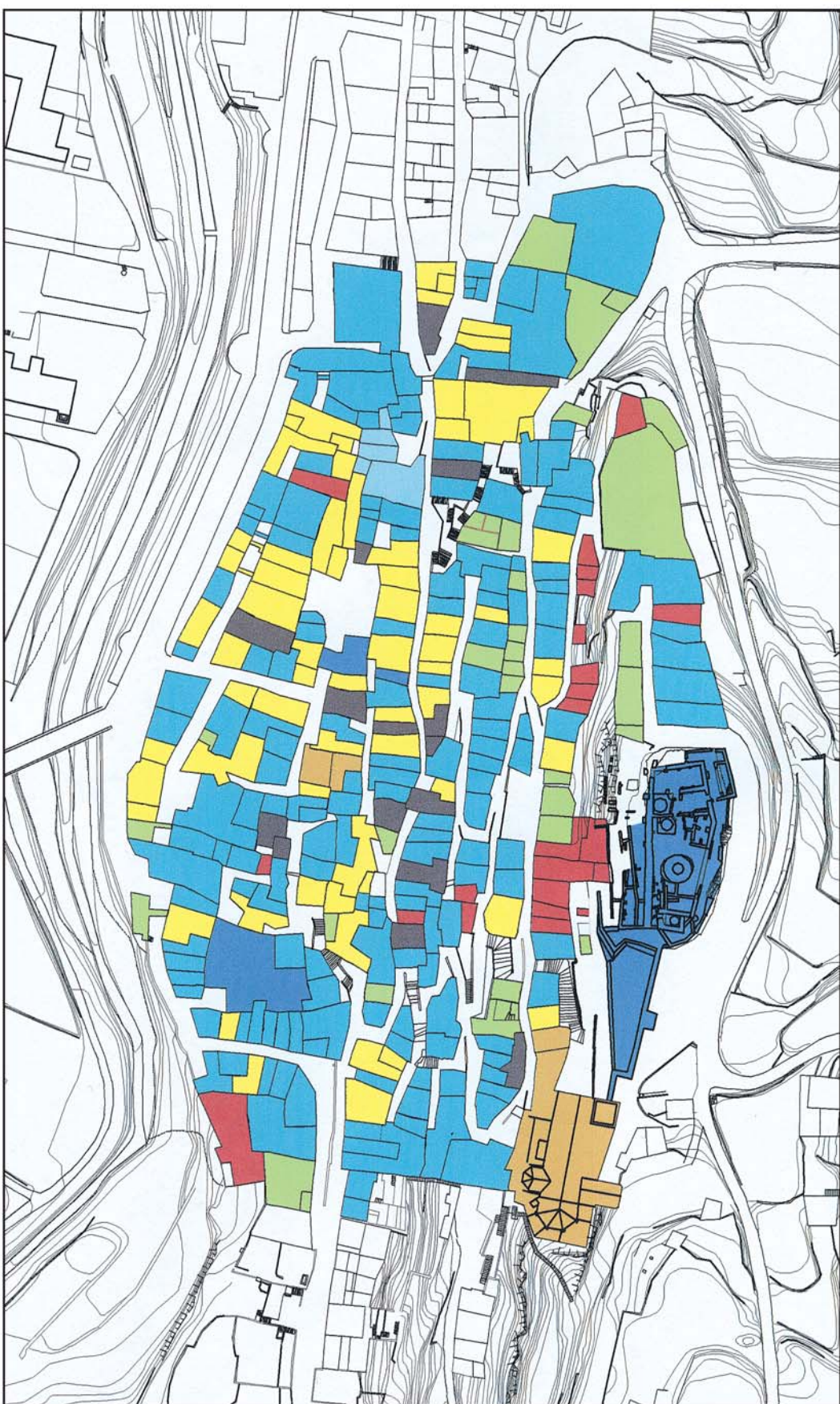

Ajuntament de Guimerà

CONSELL COMARCAL DE L'URGELL

PLA ESTRATÈGIC DE PROTECCIÓ DE CONJUNT HISTÒRICO-ARTÍSTIC DE GUIMERÀ

Informació de l'estat actual

primera residència

segona residència

coberts, parkings i solars

altres edificis no residencials

edificis en ruïnes

edificis deshabitats

edificis públics

edificis religiosos

Utilització dels edificis 2001

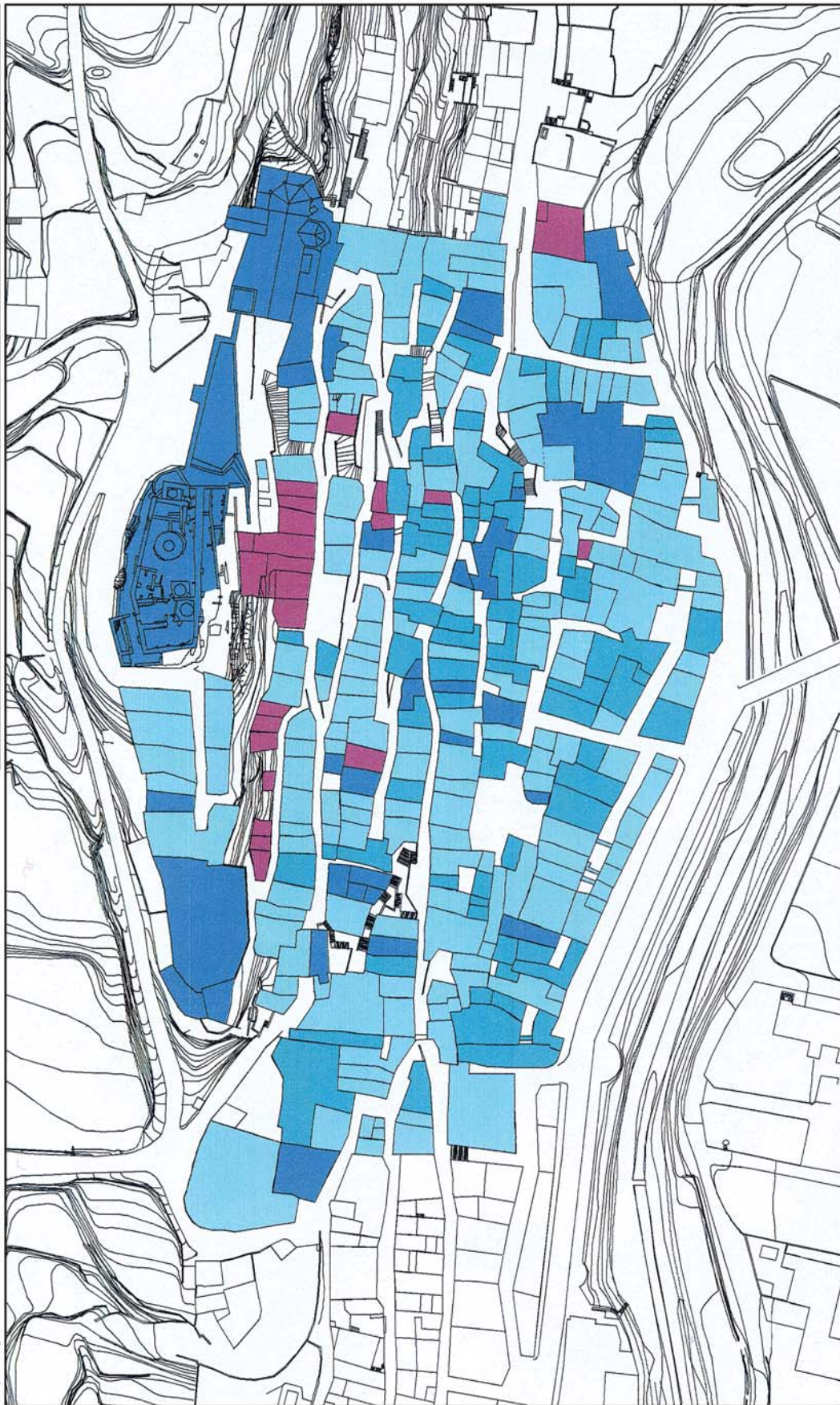

CONSELL COMARCAL DE L'URGELL

Ajuntament de Guimerà

PLA ESTRATÈGIC DE PROTECCIÓ DE CONJUNT HISTÒRICO-ARTÍSTIC DE GUIMERÀ

Informació de l'estat actual

bon estat
manteniment i conservació

rahabilitació parcial
rahabilitació integral

enderroc i nova construcció

Intervencions aconsellades al patrimoni edificat